

Nâ-bedîd Bir Kütüphane İçin İkinci Tarih Manzumesi: Feyzî'nin Tiryâkî Mehmed Paşa Kütüphanesi'ne Şiiri

HATİCE AYNUR

İstanbul, Türkiye.

(haticeaynur@yahoo.com), ORCID: 0000-0002-1489-379X.

“ ” Aynur, Hatice. “Nâ-bedîd Bir Kütüphane İçin İkinci Tarih Manzumesi: Feyzî'nin Tiryâkî Mehmed Paşa Kütüphanesi'ne Şiiri” *Zemin*, s. 7 (2024): 146-155.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12518751>.

2007 yılında yayımladığım “Tiryaki Mehmed Paşa’nın Kütüphanesi Yapıldı mı?” adlı makalenin giriş cümleleri paşanın kütüphanesine dair o tarihlerdeki bilgi birikimini ortaya koyuyordu:

Osmanlı dönemi kütüphaneleri için yazılan tarih manzumeleriyle ilgili yaptığım araştırmalar sırasında Sadrazam Tiryaki Mehmed Paşa’nın (ö. 1751) yaptırdığı kütüphane için Nevres’in (ö. 1757) yazdığı bir tarih manzumesine tesadüf ettim. Manzumede söz edilen kütüphane hakkında Türk kütüphaneciliğinin Osmanlı dönemiyle ilgili temel çalışmalarına başvurduğumda, Tiryaki Mehmed Paşa’nın ne kütüphane kurduğuna ne de kitap vakfettiğine dair bir bilgi bulamadım. (Erünsal 1988; Soysal 1999). Osmanlı coğrafyasında yaptırılan kütüphaneler, kütüphane kuranlar, var olan kütüphanelere kitap vakfedener hakkında her türden kaynağın gözden geçirilmesi sonucu hazırlanan Osmanlı dönemi Türk kütüphaneciliğiyle ilgili kaynak eserlerde Mehmed Paşa’nın kütüphanesi hakkında hiçbir kaydın olmaması beni konuyla ilgili bir araştırma yapma düşüncesine sevk etti.¹

Söz konusu makalede Nevres’in tarih manzumesinin çeviriyazılı metnini, bugünkü Türkçeye çevirisini yayımlamış, manzumenin sunduğu bilgiler ve diğer kaynaklardan yola çıkarak Mehmed Paşa’nın binasıyla birlikte kütüphane kurma fikrini hayata geçirip geçirmediğini tartışmıştım. Araştırma ve incelemelerim kütüphane binasının yapıldığına dair kesin bir sonuca ulaşmamı sağlamadığı için şu değerlendirmede bulunmuştum:

Ancak, Mehmed Paşa’nın medresesi, kütüphanesi ve sebiliyle ilgili eldeki bilgileri iki şekilde değerlendirmek mümkündür. İlkinde şu soruların cevapları aranabilir: Tiryaki Mehmed Paşa medrese, kütüphane ve sebil yaptırdı mı? Eğer bu binaları yaptırdıysa hangi semtteydiler? Kaynaklar neden bu eserlerden söz etmemektedir? İkincisinde ise Mehmed Paşa’nın sadrazam olduktan sonra medrese, kütüphane ve sebil yaptırmayı planladığı, bunun için de hazırlıklara başladığı düşünülebilir. Bu bağlamda, Mehmed Paşa, şair Nevres’ten tarih manzumesi yazmasını istemiş olabilir. Ancak, kısa zamanda görevden alındığı için Paşa, bu planını gerçekleştirememiştir. Nevres ise, binalar yapılmasa bile onlar için yazdığı şiirleri divanına almakta bir çekince görmemiş olabilir. Bu arada, Nevres’in dîvânının Süleymaniye Kütüphanesi-Hüsrev Paşa-563’te bulunan Müstakimzâde Süleymân Sadeddin (ö. 1788) tarafından Haziran 1770’de istinsah edilen nüshasında, bu şiirin “Berây-ı kütübhâne-i nâ-bedîd” başlığı taşıdığını eklemek gerekir. Bu başlığın dönemin ünlü bilginlerinden olan müstensih Müstakimzâde tarafından eklenmiş olabileceği düşünülebilir. “nâ-bedîd” sözcüğünün “meydanda olma-

1 Hatice Aynur, “Tiryaki Mehmed Paşa’nın Kütüphanesi Yapıldı mı?” *Meral Alpay’a Armağan*, haz. Hülya Dilek-Kayaoğlu (İstanbul, 2007), 189-197.

yan” anlamı kütüphanenin hiç yapılmadığına delil sayılabilir. Küçük bir ihtimal de, Mehmed Paşa’nın inşaata başladığı, görevden alınıp mallarına el konulunca yaptırdığı binalara da el konulduğudur. Ya binaların yapımı tamamen durdu ya da bir başkası onun başladığı işi tamamlayarak binalara kendi adını vermesi söz konusu olabilir.²

2007’den bu yana Osmanlı kitap kültürü, kütüphaneleri, kütüphane kurucuları, koleksiyonlar ve koleksiyonerler üzerine yapılan çalışmaların kazandığı ivme Tiryâkî Mehmed Paşa’nın kitap merakıyla ilgili kimi bilgilere ulaşılmamasını sağladı. Bunların başında paşanın döneminin diğer seçkinleri gibi önemli bir kitap koleksiyoneri olması gelir.

Tiryâkî Mehmed Paşa’nın kitap koleksiyonerliği hakkındaki ilk tespit Yoichi Takamatsu’nun “I. Mahmûd’un Kurduğu Üç Kütüphane: Ayasofya, Fatih, Galatasaray Kütüphaneleri” başlıklı yazısında yer alır.³ 17 Şabân 1160’ta (24 Ağustos 1747) elinden mühr-i hümayûn alınarak Bostancıbaşı Ağa’nın sandalı ile Balıkhane’ye götürülen, ertesi gün I. Mahmûd’un emriyle Rodos Kalesi’ne sürülen Tiryâkî Mehmed Paşa’nın diğer mallarının yanı sıra zengin kitap koleksiyonu da müsadere edilerek Hazine’ye konulur. Takamatsu’nun ulaştığı defterde (TSMA, d.23) 2115 adet “kütüb ve resâ’il” kayıtlıdır. Bunlar arasında bir cildi Revan Odası’na teslim edilen ve dördü satılan toplam beş cilt *Kur’ân-ı Kerîm* ile iki cilt *En’âm-ı Şerîf* ve bir cilt de *Delâ’ilü’l-Hayrât* bulunmaktadır.⁴ Defterde listelenen Tiryâkî Mehmed Paşa’ya ait 2115 cilt kitabın 660 cildinin yanına yazılmış notlardan bu kitapların hicri 1162 senesinde I. Mahmûd’un emriyle Fatih Kütüphanesi’ne bağışlandığı ortaya çıkar: “Sultân Mehmed Kütüb-hânesine fi Ca sene 1162 (Nisan-Mayıs 1749).” Ayrıca, I. Mahmûd’un Fatih Kütüphanesi’ne yaptığı bağıştan bir gün önce listede kayıtlı kitapların 68’ini Ayasofya Kütüphanesi’ne gönderdiği de anlaşılır.⁵

Yukarıdaki bilgiler ışığında Tiryâkî Mehmed Paşa’nın yaşadığı yüzyılın Osmanlı seçkinleri, mesela Şehid Alî Paşa (ö. 1716), Damad İbrâhîm Paşa (ö. 1730),

2 Aynur, “Tiryaki Mehmed Paşa’nın Kütüphanesi Yapıldı mı?” 195-196.

3 Yoichi Takamatsu, “I. Mahmûd’un Kurduğu Üç Kütüphane: Ayasofya, Fatih, Galatasaray Kütüphaneleri,” *Osmanlı Kitap Koleksiyonerleri ve Koleksiyonlar: İtibar ve İhtiras*, haz. Tülay Artan ve Hatice Aynur (İstanbul: Dergâh, 2022), 43-129. Ayrıca, Tiryâkî Mehmed Paşa’nın kitaplarında kullandığı mührü ve koleksiyonu hakkında daha detaylı bilgi için *Zemin* dergisinin bu sayısında Yoichi Takamatsu’nun “Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde Bulunan Bir Fatih Kütüphanesi Kataloğu (TİEM Yazma 2216)” başlığıyla yayımladığı araştırma notu yazısına bkz. *Zemin*, s. 7 (2024): 156-177.

4 Takamatsu, “I. Mahmûd’un Kurduğu Üç Kütüphane,” 114.

5 Takamatsu, “I. Mahmûd’un Kurduğu Üç Kütüphane,” 115.

Hacı Beşîr Ağa (ö. 1746), Hekimoğlu Alî Paşa (ö. 1758), Râgıb Paşa (ö. 1763) gibi bir kitap koleksiyoneri olduğu kesinleşmektedir.⁶ Mehmed Paşa'nın koleksiyonunu bir bina yaptırarak kendi kütüphanesinde muhafaza etmeyi planladığına dair ilk bilgilere bunun için kaleme alınmış tarih manzumeleri aracılığıyla ulaşabilmekteyiz. Bu konuda tespit edebildiğim ilk manzume yukarıda belirtildiği gibi şair Nevres-i Kadîm'e aittir.⁷ Bunun yanında Nevres'in *Dîvân*'ında paşanın vezir olarak atanması (1159/1746), kütüphanesi (1160/1747) ve sebili (1160/1747) hakkında yazdığı üç tarih manzumesi daha bulunmaktadır.⁸ Nevres, sebilin yapımına düşürdüğü tarihte paşanın, sebilin yanı sıra kütüphane ve medrese de yaptırdığını vurgular.

Son zamanlarda yaptığımız araştırmalar sırasında Tiryâkî Mehmed Paşa'nın mimari programı için Halîl Paşazâde Feyzî'nin yazdığı tarih manzumelerine ulaştım.⁹ Feyzî'nin şimdilik tek nüshası olan *Dîvânçe*'sinde yer alan dört tarih manzumesinin konuları Nevres'in şiiirlerine benzemektedir. O da paşanın sadarete atanmasına, medresesine, kütüphanesi ve mektebine tarih düşürmüştür.¹⁰ Nevres'ten farklı olarak Feyzî medrese ve mekteb hakkında da tarih manzumesi kaleme alırken sebil için şiiir yazmamıştır.¹¹

6 Adı geçen kişilerin koleksiyonları ve kütüphane kurmalarıyla ilgili olarak bkz. İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik: Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu*. 3. bs. (İstanbul: Timaş, 2020), 219-228, 234-235, 242-248, 271-274,

7 Nevres'in *Dîvân*'ında Tiryâkî Mehmed Paşa'dan bağışlamasını isteyen bir kasidesi de bulunmaktadır. Kasideyi, şimdilik bilinmeyen bir olaydan dolayı paşayı kızdırmaması ve evinde oturmak zorunda 1160 (1747) kaldığı dönemde yazdığı anlaşılmaktadır. Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı: İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım* (Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları, 1995), 1:25, 69; 2:101-102/kaside 20.

8 Akkaya, *Nevres-i Kadîm*, II, 163-165/kıt'a 34-35-36.

9 Feyzî'nin *Dîvân* olarak nitelenen eserinde müretteb bir *Dîvân*'da olması gereken sayıda, biçimde ve türde şiiir bulunmamaktadır. Bundan dolayı *Dîvânçe* olarak adlandırılması daha uygun olan eserin şimdilik bilinen tek nüshası Milli Kütüphane'de Mil Yz FB 128'dedir. Rifat Bilge Koleksiyonu'ndan Milli Kütüphane'ye intikal eden *Dîvânçe* üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır, bkz. Ruken Eker, "Feyzî Halil Paşazâde Divânı: İnceleme-Metin" (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2009). *Dîvânçe*'de 3 kaside, 45 gazel, 19 nazım 55 kıt'a, 3 mesnevi, 1 murabba, 10 beyit ve 6 manzume yer alır, bkz. Eker, "Feyzî Halil Paşazâde Divânı," 16.

10 Feyzî Bey, *Dîvânçe-i Feyzî*, Milli Kütüphane Mil Yz FB 128, yk. 6b-8b; Eker, "Feyzî Halil Paşazâde Divânı," 107-113.

11 Tiryâkî Mehmed Paşa'nın medrese, mektep, kütüphane ve sebil den oluşan mimari programına dair şimdilik bilinen iki kaynak olan Nevres ve Feyzî'nin şiiirlerini ayrı bir yazıda ele almayı düşünüyorum.

Bu yazıda Feyzî'nin hayat hikâyesine temas edildikten sonra kütüphane için yazdığı tarih manzumesinin metnine yer verilip içeriği değerlendirilecek ve Tiryâkî Mehmed Paşa'nın kütüphanesi hakkında güncel bilgilere temas edilecektir.

Feyzî Bey ve Kütüphane İçin Yazdığı Tarih Manzumesi

Dönemin biyografi kaynaklarında yer almayan Feyzî Bey'le ilgili kısa bilgi, *Dîvânçe*'sinde ve *Sicill-i Osmânî*'de bulunur.¹² *Dîvânçe*'sine sonradan eklenen (1a) nottan babasının adını ve vefat tarihini (Halîl Paşazâde Feyzî Bey vefâtı 1198), *Sicill-i Osmânî*'den ise mesleğini öğreniriz. Bu bilgilere göre Feyzî kalemden yetişip hâcegân zümresine dâhil olmuş, 1198'de [1784] cebeciler kâtipliğine getirilmiş sonra da vefat etmiştir. Bu kısa malumattan yola çıkarak yaptığım araştırma sonucu Feyzî Bey'in, III. Ahmed'in kız kardeşi Hatice Sultan'la (ö. 1743) evlenen ve bir süre (17 Kasım 1703-28 Eylül 1704) sadrazamlık makamında bulunan Moralı (Damad) Hasan Paşa'nın (ö. 1713) torunu olduğu bilgisine ulaştım.¹³ Tahsilini Enderun'da tamamlayan babası Halîl Paşa ise çeşitli makamlarda görev aldıktan sonra Özi valisiyken vefat eder (ö. 1759).¹⁴ Feyzî Bey'in, dedesi ve babasıyla karşılaştırıldığında bürokraside çok üst makamlara ulaşamadığı anlaşılıyor. *Dîvânçe*'sinde, çeşitli makamda çok sayıda yöneticiye yazdığı şiirler bulunmakla birlikte sultan/lar için şiir yer almaz. Bu da sarayın merkeziyle yakın ilişkileri olmadığını gösterir.¹⁵

12 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308 [1890-91]), 4:41.

13 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2:146. Feyzî'nin Hatice Sultan'ın torunu olup olmadığına dair şimdilik bir bilgiye ulaşılamadı. Hatice Sultan'ın hayatı için bkz. Necdet Sakaoğlu, "Hadice Sultan," *Bu Mülkün Kadın Sultanları: Vâlide Sultanlar, Hâtuñlar, Hasekiler, Kadıñefendiler, Sultañefendiler* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2008), 276-278.

14 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 2:294.

15 Kaside yazdığı üç kişi şunlardır: İmâm-ı Sultânî Arabzâde Abdurrahmân Efendi (ö. 1746), Şeyhülislâm Mustafa Efendi (ö. 1775), Vezirazam Seyyid Abdullah Paşa. Tarih manzumesi yazdığı kişilerden bazıları: Abdullâh Paşa'nın sadarete (24 Ağustos 1747), Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin şeyhülislamlığa (4 Mart 1745), Abdurrahmân Efendi'nin Rumeli kazaskerliğine (27 Temmuz 1745), Abdî Ağa'nın sadrazam kethudası olmasına (16 Mart 1747), Halîl Efendizâde Mehmed Saîd Efendi'nin Rumeli kazaskerliğine (29 Mart 1748), Alî Ağa'nın silahdar-ı şehriyari olmasına (10 Ağustos 1746), İsmâil Efendi el-Üsküdarî'nin İstanbul kadısı olması (8 Ağustos 1747) ve oğlunun doğmasına ve Mahmûd Paşa'nın kaptan-ı derya olmasına (16 Nisan 1746), şiirler için bkz. Eker, "Feyzî Halil Paşazâde Divânı," 90-107, 113-124. Atama tarihleri için bkz. Melih Kayar, "I. Mahmûd Dönemi Kronolojisi: 2 Ekim 1730-14 Aralık 1754 (19 Rebûilevvel 1143-28 Safer

Feyzî'nin Mehmed Paşa'yla ilişkisi hakkında elimizde yeterli veri olmamakla birlikte paşanın sadarete atanmasına ve yaptırmayı planladığı binalara şiir yazması o dönemde onun çevresinde olduğuna işaret eder. Hatta Mehmed Paşa, Feyzî'nin en çok şiir yazdığı kişiler arasındadır. Ancak anlaşılabilir bir ilginin sebebi himaye beklentisidir. Çünkü paşa azledildikten sonra yerine sadrazamlık makamına atanan Seyyid Abdullâh Paşa'ya (ö. 1761) tebrik için kaside ve tarih manzumesi yazmıştır.¹⁶

Feyzî'nin tarih manzumesi, bu tarz şiirlerde olduğu gibi kıt'a nazım biçiminde yazılmış olup Nevres'in manzumesinden bir fazla olarak, toplam on iki beyittir:

Tārîḫ-i Berāy-ı Kütübḫāne Meḥammed Paşa

(Fā' ilātün) Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1 *Zıll-ı Haḫ ḫazret-i sultān-i cihān Maḥmūd Ḥān / Ki şehinşāh-ı eḫālīm ü memālik-ārā*
(Allahın gölgesi, dünyanın sultanı Mahmûd Han hazretleri, iklimlerin (yedi iklimin yani bütün dünyanın) şahı ve ülkelerin süsüdür,¹⁷)

2 *Devlet u saltanatın Hazret-i Haḫ dā'im idüp / Eyleye zāt-ı şerifini ḫaḫādan ihfā*
(Allah devlet ve saltanatını sürekli edip onun şerefli şahsını hatalardan sakınsın,)

3 *Olan ol pādīşeḫe şimdi vezir-i a'zām / A'nī şāhib-himem ü cüd Meḥammed Paşa*
(Padişaha şimdi vezirazam olan yani himmet ve cömertlik sahibi Mehmed Paşa'dır,)

4 *Ḳıldı mi' mār-ı keḫ-i mekremeti bu resme / Tarḫ-ile böyle kitāb-ḫāne-i pākīze binā*
([Mehmed Paşa'nın] cömertliğinin elinin mimarı bu tarzda düzenleme yaparak güzel bir kütüphane binası yaptı,)

5 *Zihī bünyād-ı şeref-baḫş zihī ḫayr-ı celil / Ki ider mürde-dil [ü] müşkeḫi ḫall ü ihyā*
([O] ne güzel şeref bahşeden, ne güzel büyük bir hayırdır ki ölü gönüllüleri diriltir, zorlukları halleder,)

6 *Cāy-ı faẓl u edeb ü fen ü 'ulüm u 'irfān / Mevzi'-i pāk u maḫall-i feraḫ-ı rüh-efzā*
(Burası fazilet, edep, fen, ilimler ve irfân yeri olup temizlerin mekânı ve ruhun ferahlığını artıran bir mahaldir,)

1168," *Osmanlı Kitap Koleksiyonları ve Koleksiyonlar: İtibar ve İhtiras*, haz. Tülay Artan, Hatice Aynur (İstanbul: Dergâh, 2022), 606-689.

16 Eker, "Feyzî Halil Paşazâde Divânı," 100-107.

17 Bugünkü Türkçeye aktarırken kelimelerin sözlüklerdeki birebir karşılığından ziyade beyitlerde vurgulanmak istenen anlamın öne çıkarılması tercih edilmiştir.

7 *Kütüb-i enfüse-i nâdireden memlûdur / Cevher-i pâk ile bir genc-i defindir güyâ*
(İçî az bulunan nefis kitaplarla doludur, sanki halis mücevherle gömülü olan bir hazinedir).

8 *Ne sa'âdet bu ki her kim gele şâhib-ı hayra / İstifâde ide itdikçe aya hayr du'â*
(Bu öyle bir mutluluktur ki her kim [buraya] gelse, yararlandıkça ona [yaptırana] hayır dualar eder.)

9 *Tarh u resmini görenler dedi istihsânen / Zîb u zîbende ne hoş cây-ı binâ-yı vâlâ*
([Kütüphane binasının] dış tasarımı ve iç düzenini görenler beğenerek şöyle dedi: Süslü ve güzel ne hoş yüce binası olan bir yer!)

10 *Yessera'llâhu lehü'l-birre ve ecren hasenen / Zâlike'l-hayr u lekâd şâre makâmen a'lâ*
يسر الله له البر و اجرا حسنا / ذلك الخير لقد صار مقاماً اعلي
(Allah ona iyilik ve güzel bir karşılık versin ve bu hayır onu yüce makamlara ulaştırın.)

11 *Düşdü bâ-'avn-ı Haq itmâmına iki târîh / Feyziyâ böyle dü mısra'la mücevherle aya*
(Ey Feyzî, Allahın yardımıyla tamamlanmasına böyle iki mısra da mücevher iki tarih düştü.)

12 *Kıldı ma'mûr kitâb-hâne-i vâlâ lillâh / Zihî zibâ eser-i pâk-i Mehmed Paşa*
قلدى معمور كتابخانه والا لله / زهى زيبا اثر پاك محمد پاشا
(Allah için yüce bir kütüphane yaptırdı, Mehmed Paşa'nın temiz eseri ne güzeldir.)

Yukarıdaki tarih manzumesinin ilk iki beytinde, bu tarz şiirlerde yaygın olduğu üzere dönemin sultanının övgüsü yapılır. I. Mahmûd'un hem Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (halifesi) hem de dünyanın yöneticisi olduğu vurgulanır. Allah'tan onun saltanatının sonsuza kadar devam etmesi ve başına herhangi bir olumsuzluk gelmemesi dilenir. Üçüncü beyitte Mehmed Paşa'nın övgüsüne geçilerek onun makamı ve cömertliği öne çıkarılır. Dört ile yedinci beyitler arasında kütüphanenin mimarisi, yeri ve içindeki kitaplar methedilir. Padişah hazinesindeki mücevherlere benzetilerek kitapların nadir, sanatlı (nefis) ve maddi değerlerinin yüksekliği vurgulanır. Sekizinci beyitte kütüphaneden yararlanacakların yaptırana dua etmesi; dokuzuncu beyitte kütüphanenin mimarisi ve düzeninin görenler tarafından da beğenildiği ayrıca belirtilir. Onuncu beyitte kütüphaneyi yaptıran için Arapça dua cümleciği yer alır. On birinci beyitte şair mahlası ile birlikte kütüphanenin yapımına ebced hesabına göre tamiyeli, biri mücevher iki tarih düşürdüğü bilgisini verir. Son beytin ilk mısrasında noktalı harflerin toplamı ve ikinci mısraın ebcede göre toplamı olan 1162 yılını verir. Bir önceki beyitte işaret edildiği üzere her bir mısraın ebcede göre toplamı

olan 1162 sayısından “ب: 2” düşülerek (*Düşdü bâ*) kütüphanenin yapım tarihi olan 1160 (1747) yılına ulaşılır.

Feyzî, bu manzumede kütüphane binasını ve içindeki kitapları buraları Nevres gibi bizzat görmüş birisi edasıyla tarif eder: *kitâb-ḥāne-i pākīze-binā* (güzel binalı kütüphane); *maḥall-i ferāḥ-ı rūḥ-efzā* (ruhun ferahlığını artıran yer); *Zib u zībende ne ḥoş cāy-ı binā-yı vālā* (güzel, süslü ne hoş yüce binalı bir yer).

Her iki şairin tarih manzumeleri kütüphane binasının yapılmış olduğu izlenimini verir. Aslında bu durum Nevres ve Feyzî'nin tarih manzumelerine göre Tiryâkî Mehmed Paşa'nın medrese, mektep ve sebili için de geçerlidir.

Yukarıda temas edildiği üzere Nevres-i Kadîm'in Tiryâkî Mehmed Paşa'nın kütüphanesi için yazdığı tarih manzumesini yayımlamamız üzerinden geçen yıllar içinde, yani 2007 yılından bu yana en önemli gelişme Mehmed Paşa'nın önemli bir kitap koleksiyoneri olduğu ve kitaplarının müsadere edildiğinin ortaya çıkmasıdır.¹⁸ Müsadereyle ilgili Takamatsu'nun yeni bulduğu belgeler sayesinde ise kütüphanenin akıbetiyle ilgili varsayımlarımız daha da güçlenmektedir.

BOA'da bulunan Şevvâl 1160 (Ekim 1747) tarihli “Sadr-ı sâbık Hacı Mehmed Paşa'nın muhtelif yerlerdeki eşyâlarına âid muhalefât defteri”ndeki kayıttan Tiryâkî Mehmed Paşa'nın kütüphane masrafı için toplam 23.231 buçuk kuruşluk bütçe ayırdığı ve kütüphanenin bazı malzemelerinin hazırlandığı ortaya çıkar.¹⁹ Ayasofya Kütüphanesi binasının yapımı için 14. 880 kuruş 17 akçe ve Fatih Kütüphanesi'ne ise 14.959 kuruş 75 akçe harcandığı düşünüldüğünde Mehmed Paşa'nın 23.231 buçuk kuruşluk bütçesinin ne kadar yüksek olduğu ve tahmin edilebilir.²⁰ Kütüphanenin yapımına büyük meblağ ayırması, bazı malzemeler satın alması ve kitaplara vakıf mührünü²¹ vurdurması paşanın kütüphanesini inşa

¹⁸ Erünsal'ın kütüphaneler tarihiyle ilgili temel başvuru kitabının yeni baskısında da Tiryâkî Mehmed Paşa yer almamaktadır, bkz. *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik: Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu*.

¹⁹ Bkz. BOA.D.BŞM.MHF.d 12578, 2, 26. Bu belgelerdeki bilgiler Takamatsu tarafından “Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Bir Fatih Kütüphanesi Kataloğu (TIEM Yazma 2216)” başlıklı yazısında değerlendirilmektedir. Henüz yazısı yayımlanmadan bu bilgiyi benimle paylaştığı için kendisine çok teşekkür ediyorum.

²⁰ Ayasofya ve Fatih kütüphanelerinin bütçeleri için bkz. Takamatsu, “I. Mahmûd'un Kurduğu Üç Kütüphane,” 45, 50.

²¹ Müsadere edilen kitaplarının çoğunun üzerinden silinen “vakf-ı şadr-ı a'zam el-Ḥâc Mehmed Paşa, sene 1160” mührü için bkz. Takamatsu, “Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Bir Fatih Kütüphanesi Kataloğu (TIEM Yazma 2216),” 174.

ettirmeye başladığı anlamına gelmemektedir. Zira, müsadere evrakında kütüphane bütçesinin nakit olarak yer alması ve malzemelerin kullanılmadan kaydının yapılmış olması Tiryâkî Mehmed Paşa'nın kütüphane binasının yapımını henüz başlatmadan görevden alındığına işaret ediyor olmalıdır.

Sonuç olarak ortaya çıkan yeni belgelerden kütüphane binasının yapımına başlanamadığını anlıyoruz. Aynı durumun paşanın kütüphane, medrese, mektep ve sebili için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda binaların yapımına düşürülen tarih manzumelerinin ne zaman yazıldığı sorusu akla geliyor. Nevres ve Feyzî'nin yaptığı bina tarifleri sanki binaları görerek yazdıkları izlenimini veriyor. Ayrıca ebced hesabına göre çıkan tarih de bu izlenimi pekiştiriyor. Bina tarih manzumelerinin hangi aşamada yazıldığı konusunda başka örnekler de gözden geçirildikten sonra bir şey söylemek mümkün olabilir; ancak Tiryâkî Mehmed Paşa'nın binaları çerçevesinde şunu söylemek mümkün: Paşa, mimari programını o kadar özenli ve dikkatli bir şekilde hazırlamıştı ki Nevres ve Feyzî külliyedeki binaların ve özellikle kütüphanenin ne zaman tamamlanacağı ve binaların nasıl görüneceği hakkında bilgi sahibiydiler. Buna, her iki şairin bu bilgilere vâkıf olmasının yanı sıra, bu tür binalarla ilgili şiirlerde kullanılan kelime hazinesini zaten bildiklerini de ekleyebiliriz. Muhtemelen Nevres'in ve Feyzî'nin, belki de şu an elimizde bulunmayan başka manzume sahiplerinin, şiirlerini binaların kitabelerine yazılabilmesi için önceden kaleme aldıklarını tahmin edebiliriz. Böylece bânî Tiryâkî Mehmed Paşa'nın kendisine takdim edilmiş manzumelerden beğendiklerini kitabeler için seçmesi de mümkün olabilecekti.

Tiryâkî Mehmed Paşa'nın külliyesi için henüz cevaplanamamış bir soru akla gelmektedir. O da külliyeinin yeri meselesidir. Çünkü bu kadar hazırlık yapılmış ve ödenek ayrılmış bir projenin yeri de belirlenmiş olmalıdır. Ortaya çıkabilecek yeni belge ve bilgilerin bu muammanın da çözülmesini sağlayacağına şüphe yoktur.

Kaynaklar

- Akkaya, Hüseyin. *Nevres-i Qadim ve Türkçe Divânı: İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım*. 2 c. Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları, 1995.
- Aynur, Hatice. "Tiryaki Mehmed Paşa'nın Kütüphanesi Yapıldı mı?" *Meral Alpay'a Armağan*, hazırlayan Hülya Dilek-Kayaoğlu, 189-197. İstanbul, 2007.
- Eker, Ruken. "Feyzî Halil Paşazâde Divânı: İnceleme-Metin." Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, 2009.
- Erünsal, İsmail E. *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1988.
- _____. *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*. 3. bs. İstanbul: Timaş, 2020.
- Feyzî Bey. *Divânçe-i Feyzî*. Milli Kütüphane Mil Yz FB 128.
- Kayar, Melih. "I. Mahmûd Dönemi Kronolojisi: 2 Ekim 1730-14 Aralık 1754 (19 Rebülevvel 1143-28 Safer 1168)," *Osmanlı Kitap Koleksiyonları ve Koleksiyonlar: İtibar ve İhtiras*, hazırlayanlar Tülay Artan ve Hatice Aynur, 606-689. İstanbul: Dergâh, 2022.
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî*. c. 2, 4. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308 [1890-91].
- Sakaoğlu, Necdet. "Hadice Sultan," *Bu Mülkün Kadın Sultanları: Vâlide Sultanlar, Hâtuñlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2008.
- Soysal, Özer. *Türk Kütüphaneciliği: Belgeler Yazıtlar/Yapı (Ek III/2) XVIII. yy. İlk Yarı-XIX yy. İlk Çeyrek*. c. 5. Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1999.
- Takamatsu, Yoichi. "I. Mahmûd'un Kurduğu Üç Kütüphane: Ayasofya, Fatih, Galatasaray Kütüphaneleri." *Osmanlı Kitap Koleksiyonları ve Koleksiyonlar: İtibar ve İhtiras*, hazırlayanlar Tülay Artan ve Hatice Aynur, 43-129. İstanbul: Dergâh, 2022.
- _____. "Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan bir Fatih Kütüphanesi Kataloğu (TIEM Yazma 2216)." *Zemin*, s. 7 (2024): 156-177.